

Britt Omstedt

Bilden av skolbiblioteket och skolbibliotekarien i platsannonser 1997 – 2001:

**en undersökning på uppdrag av Skolverkets/Myndigheten för
skolutvecklings Projekt Språkrum**

Presenterad vid ett seminarium i juni 2002

http://www.skolutveckling.se/publikationer/sokochbestall/_pid/publdbExternal/_rp_publdbExternal_form-submit/true/_rp_publdbExternal_action/publicationSearch

Britt Omstedt
Dr. Lindhs gata 4
413 25 GÖTEBORG
tel: 031- 82 32 27

Bilden av skolbiblioteket och skolbibliotekarien i platsannonser 1997 – 2001

Innehållsförteckning

1. Inledning med syfte	s. 2
2. Bakgrund	s. 2
3. Metod och material	s. 3
4. Resultat	s. 6
4.1 Antalet utannonserade tjänster	s. 6
4.1.1 Antal tjänster 1997–2001.....	s. 6
4.1.2 Geografisk fördelning.....	s. 6
4.1.3 Kommunstorlek.....	s. 7
4.1.4 Skolbibliotekstyp.....	s. 7
4.2 Beskrivning av tjänsterna	s. 8
4.2.1 Tjänstgöringsgrad och varaktighet.....	s. 8
4.2.2 Antal arbetsställen.....	s. 8
4.2.3 Förvaltningstillhörighet.....	s. 8
4.2.4 Benämning.....	s.9
4.3 Bilden av skolbiblioteket i annonstexterna	s. 9
4.3.1 Bibliotekets roll.....	s.10
4.3.2 Personalsatsningar.....	s. 10
4.3.3 Lokalsatsningar.....	s. 11
4.3.4 Rektors ansvar.....	s. 11
4.4 Bilden av bibliotekarien i annonstexterna	s. 11
4.4.1 Utbildning.....	s. 12
4.4.2 Särskilda ämneskunskaper.....	s. 12
4.4.3 Erfarenhet.....	s. 13
4.4.4 Personliga egenskaper.....	s. 13
4.5 Skolbibliotekstjänster i BIBLIST 1997–2001	s. 14
4.6 Några nyckelord i biblioteksdiskussionen och deras förekomst i annonserna	s. 14
5. Sammanfattning	s. 15
6. Tack	s. 16
7. Källor och referenser	s. 17

Appendix med tabeller

1. Inledning och syfte

Vid ett seminarium i Linköping våren 2001, inom ramen för Skolverkets projekt Språkrum, kom deltagarna i diskussion om olika sätt att mäta förändring i synen på skolbibliotekets och skolbibliotekariens roll i skolan och undervisningen. Vi som deltog i denna diskussion tyckte oss ana en förändring i synen på skolans bibliotek och bibliotekarien och ansåg att det borde undersökas hur det förhåller sig. Ett intressant sätt skulle vara att studera platsannonser; att se efter hur bibliotekets roll och uppgifter presenteras och vilka krav som ställs på bibliotekarien. Som ett direkt resultat av dessa samtal kom idén till denna undersökning, som presenterades för projektledningen för Språkrum i september 2001 och som utfördes under januari – mars 2002.

Undersökningens syfte är att genom att studera platsannonser i DIK-forum och BIBLIST, undersöka hur det förhöll sig med antalet utannonserade tjänster, beskrivning av tjänsterna och fördelning på olika typer av bibliotek med skolanknytning under åren 1997 - 2001. Jag ville också försöka se om man kan avläsa förändringar i synen på skolbibliotekariernas arbete och bilden av biblioteket, genom att granska innehållet i annonserna, d.v.s. kraven som ställdes på bibliotekarien i skolan och hur arbetsgivare formulerade sin uppfattning om skolbibliotekets roll i skolan i sin beskrivning av arbetsuppgifterna. Det var också intressant att ta reda på om det dykt upp platsannonser för skolbibliotekarier i forum där vi tidigare inte sett dem?

2. Bakgrund

Skolverket fick 1999 regeringens uppdrag att stödja skolornas arbete med att förbättra sina läs- och skrivmiljöer, en huvudkomponent i detta arbete är att stärka och utveckla skolbibliotekens pedagogiska roll. Ett resultat av detta uppdrag är Projekt Språkrum, i vilket detta arbete ingår som en del.

Det var ett efterlängtat direktiv som kom 1999. Många inom skolans värld och biblioteksvärlden hade under 90-talet varit djupt oroad över tillståndet i landets skolbibliotek. Många organisationer med anknytning till skol- och/eller biblioteksvärlden hade också försökt påverka utvecklingen genom olika initiativ men många efterlyste ett samlat grepp ”uppifrån”. Till aktörerna hörde bl.a. Författarförbundet, Svensk biblioteksforening och DIK-förbundet. Men även Statens Kulturråd och Svenska Kommunförbundet hade varit inblandade på olika sätt. Svensk biblioteksforening (då SAB Sveriges allmänna biblioteksforening) initierade (och Skolverket bekostade) t.ex. en undersökning av gymnasiebibliotekens resurser och integration i undervisningen, som fick den talande titeln Exploderar gymnasiebiblioteken? (Hedenström, 1997). DIK-förbundet organiserade och genomförde, tillsammans med Svenska Kommunförbundet och lärarnas fackliga organisationer, 1997, en seminarierie i fem län på temat ”Skolbibliotek som arbetssätt”, i syfte att lyfta fram skolbiblioteksfunktionen som ett verktyg för skolutveckling (Almerud, 1997). Kulturrådet publicerade 1999 sin tämligen nedslående rapport ”Skolbiblioteken i Sverige” som bl.a. tog upp den ökande pressen på folkbiblioteken som skolans arbetssätt, i kombination med bristande biblioteksresurser, leder till. Sveriges författarförbund larmade i dagspressen om nedlagda skolbibliotek och biblioteksfilialer och ledde uppvaktningar av beslutsfattare på alla nivåer. Bakgrund till en del av dessa organisationers arbete och samarbete finns beskrivet (Omstedt, 1997).

Det har säkert larmats och uppvaktats och rapporterats om skolbibliotekens situation tidigare under åren, men denna gång tyckte sig aktörerna ha särskilt fog för sin oro. Nya läroplaner

hade antagits 1994 som särskilt betonar elevernas eget aktiva och undersökande arbete samt förmågan att kunna hämta information och skapa kunskap med hjälp av många olika typer av källor. Samtidigt hade det tidiga 90-talets ekonomiska nedskärningar drabbat skolor och bibliotek i stor utsträckning. I diskussionen kunde man också urskilja en viss motsättning mellan de som förespråkade biblioteket som en pedagogisk resurs i skapandet av kunskap i alla ämnen och de som såg biblioteket främst som ett lånebibliotek med i huvudsak skönlitteratur för elevers lästräning.

Sedan år 1999 publicerades Skolverkets rapport 160, Nationella kvalitetsgranskningar 1998. Rapporten i sig blev den efterlängtdade signalen att nu måste man ”uppifrån” ta itu med skolbiblioteken och dess rekommenderade åtgärder uppfattades från skolbibliotekshåll som en bekräftelse på det man försökt påvisa under en tid. Och här i avsnitt 5. Läs- och skrivprocesserna i undervisningen kunde man plötsligt finna en förenande faktor mellan skolbibliotekets två uppgifter; informationsresurs och läsfrämjare. Centralt i kvalitetsgranskningen var att se i vilken mån styrdokument, ramfaktorer och vardagsarbetet i skolan ger eleverna förutsättningar att utveckla sitt läsande och skrivande i olika ämnen och därmed utveckla sina kunskaper i ämnena. För att kunna göra detta krävs tillgång till många olika typer av texter i skolan och förmågan att kunna läsa dessa texter på olika vis.

. I rapporten beskrivs olika typer av miljöer som återfinns i skolan och hur pass främjande de är för utvecklandet av elevernas läs- och skrivprocesser. Man talade om A, B och C-miljöer. A-miljöer är de som mest gynnar dessa processer. A-miljön kännetecknas bl.a. av att man arbetar med ämnesövergripande teman. Mycket material hämtas från bibliotek. Mycket högläsning och bänkboksläsning förekommer. Lärare i A-miljöer uppger att de har god möjlighet att få hjälp av bibliotekarierna med att finna litteratur till olika tema. En brist i alla tre miljöerna; A, B och C är att det finns för lite variation på texter och att lärarnas kunskaper om hur olika texter är uppbyggda är bristfälliga. En viktig orsak till bristen på goda och anpassade texter tycks, enligt rapporten, främst vara en undermålig tillgång på väl fungerande skolbibliotek och aktiva bibliotekarierna. Granskarna säger också ”biblioteksresurserna är i många fall således mycket bristfälliga” (s. 124).

Rapportens del 5. Läs- och skrivprocesserna i undervisningen utmynnar sedan i förslag på åtgärder som bl.a. föreslår att skolan ges stöd från centralt håll att bygga upp fungerande skolbiblioteksverksamhet med goda skönlitterära och fackinriktade texter. Skolbiblioteket ska vara ett rikt resurscenter för elever och lärare och man vill att det ska bli lika naturligt för elever att hämta material från biblioteket som att lyfta på bänkklocket och ta fram sina läroböcker.

En följd av Nationella kvalitetsgranskningen 1998 blev som nämnts ovan, att regeringen gav Skolverket i uppdrag att stödja skolans arbete för att förbättra sina läs- och skrivmiljöer. Där blir en huvuduppgift att stärka och utveckla skolbibliotekets pedagogiska roll. Detta sker inom projekt Språkrum genom nätverksbyggande, seminarier, konferenser, kunskaps- och forskningsöversikt. Språkrum finansierar också ett forskningsprojekt, Helvetesgapet, om skolbibliotek som redskap i lärande och språkutveckling. Projekt Språkrum har också bidragit till att gymnasiebibliotekarierna kan delta i kompetensutveckling på högskolenivå, kring gymnasie-skolans nya kurs Projektarbete 100 p tillsammans med gymnasielärare från alla programmen.

3. Material och metod

För att undersöka platsannonser för bibliotekarierna är det naturligt att gå till DIK-forum, DIK-förbundets medlemstidskrift som utkommer med 18 nummer per år. DIK-förbundet är det fackförbund som i stor utsträckning organiserar bibliotekarierna, museitjänstemän och informatörer. Enligt DIK själva är ca. 90% av Sveriges bibliotekarierna medlemmar hos dem. Tidningen DIK-forum bör alltså ha stor spridning i den relevanta målgruppen. Detta täcker naturligtvis inte in alla lediga tjänster i landet, det annonseras också internt, på Platsbanken och i lokalpress. Detta arbete är emellertid inte en arbetsmarknadsundersökning utan handlar om att jämföra innehållet i annonserna och om någon förändring skett under de undersökta fem åren, 1997-2001.

För att se om platsannonser för skolbibliotekarierna börjat dyka upp på nya ställen beslöt jag att också gå igenom arkiven för den Internetbaserade sändlistan BIBLIST under samma år, 1997 - 2001. BIBLIST administreras från Chalmers tekniska högskola och var från början främst ett forum för anställda inom forskningsbiblioteken. Antalet prenumeranter var i februari 2002, när detta skrivs, 2978 personer (enligt Segates webbplats där arkiven återfinns). År 1999, mellanåret i denna undersökning, hade BIBLIST 2314 prenumeranter, från 1997 började prenumeranterna i större utsträckning lägga ut lediga tjänster på listan (Svala, 2000). Alla inlägg sparas i sökbara arkiv på webben och det är från dessa arkiv jag hämtat mitt material.

Annonserna från DIK-forum kopierades och delades upp i årgångar. Det rör sig om följande antal annonser för bibliotekarierna ur vilka sedan skolbibliotekarietjänsterna plockades ut.

1997	1998	1999	2000	2001
203	266	272	338	305

Annonserna för skolbiblioteksriktade tjänster plockades ut och fördelades på olika bibliotekstyp. Därefter granskades skolbibliotekarieannonserna för alla fem åren med tanke på en rad olika jämförelsepunkter. Vad som noterades var:

Tjänsternas fördelning på län och kommunstorlek
bibliotekstyp
tjänstgöringsgrad och varaktighet
tjänsternas benämning
beskrivning av arbetsuppgifterna och skolornas biblioteksverksamhet
huvudman/kontaktperson för tjänsten, är det skolan eller kulturförvaltningen?
kvalifikationskrav och önskvärda personliga egenskaper hos de eftersökta skolbibliotekarierna

Vad gäller annonserna från BIBLIST nöjde jag mig här med att notera antal per år samt titta närmare på om det är ett särskilt urval tjänster som dyker upp i denna lista som egentligen är högskolevärldens sändlista. Här förväntas ju en hel del dubletter dyka upp, jämfört med DIK-forum, så det är inte meningsfullt att i detalj granska dem på samma sätt.

Definitioner och avgränsningar

Med skolbibliotekstjänster menas i denna undersökning sådana bibliotekarietjänster som har en klar anknytning till skolans ansvar och dess egen verksamhet. Tjänster förlagda till någon typ av skola är självskrivna. Likaså har jag tagit med tjänster på integrerade folk- och skolbibliotek, där det framgår att tjänsteinnehavaren ska arbeta med skolans verksamhet. Tjänster

på kommunala skolbibliotekscentraler och motsvarande (någon annons talar om ”skolans centrala bokpool”) arbetar för en utveckling av kommunens skolor och har tagits med som skolbibliotekstjänster, likaså konsulenttjänster med inriktning på skolbibliotek. Tjänster som inrättats i samband med Kunskapslyftet (och förmodligen finansierat på så vis) finns också med, även om de flesta av dessa är förlagda till folkbibliotek. Tjänster på friskolor har också tagits med, men de är bara tre till antalet. Jag har endast tagit med tjänster i Sverige, med 4 undantag. Dessa undantag handlar om utlandsarbete i svensk regi. Alla dessa tjänster kallas i denna undersökning skolbibliotekstjänster.

Jag har strävat efter att bara ta med sådana tjänster där skolan/skolförvaltningen eller motsvarande har ett tydligt ansvar eller inblandning. I vissa fall blir det en definitionsfråga. Tjänster på folkbibliotek där arbetsuppgifterna formulerats som t. ex. ”svara för kontakter med skolan”, ”bokprat för klasser” har inte tagits med i denna undersökning. I urvalet finns emellertid ett mindre antal, 14 st. (4%), som jag, i brist på bättre benämning, kallat tjänster på folkbibliotek. Det är sådana tjänster där annonstexten tyder på en viss inblandning i skolans inre verksamhet. Exempel på formuleringar som jag tolkat välvilligt är bl.a. ”ge stöd åt kommunens lärarbibliotekarier”, ”rådgivande vid skolans mediainköp”.

Jag har noterat geografisk fördelning och ett relationstal som ett försök på mått på var det finns aktivitet på skolbiblioteksfronten. Relationstalen är utarbetade med hjälp av statistik över samtliga grund- och gymnasieskolor med minst 30 elever i respektive län. Statistiken har jag hämtat från KUR:s Skolbiblioteken 1999. Uppgifter om befolkningens mängd är hämtade från Statistisk årsbok 2001 och gäller 31 dec. 1999.

För att få ett mått på skolans/skolförvaltningens inblandning och engagemang i skolbiblioteksfrågan har jag noterat om rektor eller motsvarande (gymnasiechef, platschef, skolchef) finns med som kontaktperson i annonsen. Där någon sådan inte nämns har jag sett om skolförvaltning eller motsvarande (barn- och ungdomsförvaltning, utbildningsförvaltning) finns med i annonsen. Termerna som används i undersökningen för dessa beslutsfattare, är för enkelhetens skull, rektor respektive skolförvaltning.

När det gäller tjänsternas utformning har jag noterat om arbetet förlagts till fler än ett bibliotek, en arbetsplats, för att få ett mått på bibliotekariernas möjlighet till integrering i arbetslagen och det vardagliga arbetet.

För att kunna göra jämförelser och sätta denna undersökning i ett större perspektiv har jag tagit del av några äldre arbeten om bibliotekariers arbetsmarknad. I arbetet Bibliotekariernas arbetsmarknad 1975 – 1995 genomförde Petra Carlsson en granskning av 2170 platsannonser ur DIK-forum och dess föregångare Biblio-fack (Carlsson, 1996). En omfattande enkätundersökning riktad till f.d. studenter vid BHS genomfördes 1985 av Bengt Nättorp, Undersökning om bibliotekariernas arbetsmarknad (Nättorp, 1987).

4. Resultat

Nu till undersökningens resultat. Vad kan vi utläsa om antal tjänster, deras fördelning och hur de beskrivs av arbetsgivaren? Vad kommer fram om synen på biblioteken och bibliotekariernas roll i skolan? Vi inleder med siffror över antalet tjänster och deras fördelning på län, kommun-storlek och bibliotekstyp. Därefter går vi igenom hur tjänsterna ser ut vad gäller timtal och varaktighet, arbetets förläggning och anställningsförhållanden. Sedan följer ett försök att ge en uppfattning om den bild av skolbiblioteket och bibliotekarien som skymtar fram i annonserna.

Resultatet redovisas i tabeller i ett appendix och kommenteras här nedan i löpande text. Antal utannonserade skolbibliotekstjänster i DIK-forum

4.1 Antalet utannonserade tjänster

Det totala antalet lediga bibliotekarietjänster som annonserats ut i DIK-forum och på BIBLIST har ökat under de fem studerade åren, 1997-2001.

4.1.1 Antal tjänster 1997 - 2001

Undersökningen visar att det totala antalet lediga bibliotekarietjänster som annonserats ut i DIK-forum har ökat under perioden (Tabell 1 och 2 i appendix). 1997 annonserades 203 tjänster ut och fem år senare var de hundratalet fler. Dessutom har andelen skolbibliotekstjänster ökat tydligt. År 2001 var de en tredjedel av samtliga annonserade tjänster. För att sätta det hela i ett lite längre perspektiv kan vi jämföra med undersökningen Bibliotekariernas arbetsmarknad 1975 – 1995 (Carlsson, 1996). Vid en jämförelse ser vi då att andelen skolbibliotekstjänster, även under de goda åren med många tjänstetillsättningar, höll sig runt 20 % av samtliga tjänster 1975 - 1995. *Antalet skolbibliotekstjänster som annonserats ut i DIK-forum har ökat. Deras andel av de utannonserade bibliotekarietjänsterna har likaledes ökat under den studerade femårsperioden men också i jämförelse med tidigare år.*

4.1.2 Geografisk fördelning

Av undersökningen framgår att de utlysta tjänsterna var relativt jämt fördelade över landet (Tabell 3). Vi kan se att det största antalet utannonserade skolbibliotekstjänster fanns i de tre befolkningsmässigt största länen. Anmärkningsvärt är att det fjärde största länet befolkningsmässigt, Östergötlands, låg först på 14:e plats i listan över antal annonserade tjänster.

För att kunna jämföra aktiviteten med tanke på utannonserade tjänster länen emellan har jag räknat fram ett relationstal genom att dela antalet tjänster i varje län med totala antalet skolor i länet. Uppgifterna om antalet skolor är hämtad ur KUR:s Skolbiblioteken 1999 och gäller skolor med minst 30 elever). När vi jämför relationstalen för länen ser vi att aktiviteten varit störst i Kronobergs och Södermanlands län. (Tabell 4) Det är inte förvånande eftersom man i annonstexterna kunnat följa hur de båda kommunerna Katrineholm och Växjö, under de fem studerade åren, byggt upp skolbibliotekscentraler och satsat på tjänster på grundskolan.. En annan kommun som satsat mycket på sin skolbibliotekscentral är Kristianstad i Skåne län men det slår inte igenom på samma sätt och detta folkrika län hamnar längre ner i listan när vi använder relationstalen. Bland de tio länen med högst aktivitet i relation till antalet skolor finns alla smålandslänen, två norrlandslän samt Skåne. *De utlysta tjänsterna var således väl fördelade i landet och det var inte storstadsregionerna som hade den högsta annonsaktiviteten i förhållande till antalet skolor.*

4.1.3 Kommunstorlek

Genomgången av platsannonserna visar att endast 42, d.v.s. 15 %, av Sveriges 289 kommuner annonserade efter skolbibliotekarier i den undersökta källan, DIK-forum, mellan 1997 och 2001. De allra flesta kommuner sökte alltså inga skolbibliotekarier alls under denna period. Om vi tittar på annonsernas fördelning utifrån kommunstorlek (Tabell 5) så ser vi att störst andel tjänster, 25 %, annonserades i kommuner med 5 000 – 50 000 invånare. Det är också i den storleksgruppen som de flesta svenska kommuner återfinnes. Tabell 6 visar relationstal för de elva största kommunerna, de med mer än 100 000 invånare. Det var stor skillnad i antalet utlysta tjänster mellan de tre största kommunerna. I Stockholm fanns 21 st. och i Malmö bara två, Göteborg hade ingen. Jönköping hade större aktivitet, i förhållande till antalet skolor, än alla tre storstäderna. Därefter följer Stockholm och Örebro. Även här kan vi se att aktiviteten var förhållandevis låg i Östergötland. I storleksgruppen kommuner med 70 000 – 100 000 invånare är det Kristianstad, Växjö, Botkyrka och Huddinge som tillsammans står för huvuddelen av annonserna. De har alla haft mer än 5 tjänster ute under perioden. Kristianstad kommun är förmodligen också den kommun, förutom Stockholm som annonserat flitigast. Som tidigare nämnts har man här under perioden byggt upp en skolbibliotekscentral liksom man gjort i Växjö. *Satsning på skolbibliotekstjänster var under de undersökta åren inte enbart ett storstadsfenomen men de allra flesta kommuner har inte utlyst några tjänster alls.*

4.1.4 Skolbibliotekstyp

Vi ser i tabell 7 att fyra av skolbibliotekstyperna helt dominerar antalet annonserna. Det var de integrerade biblioteken, gymnasiebiblioteken, grundskolorna och skolbibliotekscentralerna som sökte flest bibliotekarier. Sveriges folkhögskolor annonserade bara ut tre tjänster under den studerade perioden. Det är intressant att se att från 1998 har några kommuner, däribland Gävle och Motala, tydligen lyckats få anslag ur statliga potten för Kunskapslyftet avsatta till bibliotekarier, för hjälp till vuxenstudier. Tio sådana tjänster utlystes 1998-2001. Tre konsulttjänster, med övergripande ansvar för skolbiblioteken på länsnivå, och en på riksnivå har förekommit i annonserna. Något utöver det vanliga var projektjänsten på Tom Tits i Södertälje, där det bl.a., enligt annonsen, handlade om att utbilda lärarkandidater i användning av skolbibliotek. Bland alla undersökta annonser ur DIK-forum har det bara förekommit två stycken där friskolor söker bibliotekarier. Det handlade i båda fallen om gymnasieskolor i Stockholm

I tabell 8 ser vi hur stor andel av annonserna som kom från var och en av de fyra vanligaste skolbibliotekstyperna. Här ser det ut att vara ganska jämt fördelat mellan skoltyperna. Tabell 9 visar dock att antalet skolbiblioteksannonser i förhållande till antalet skolor med minst 6 personaltimmar/vecka var betydligt större på gymnasieskolorna än på integrerade bibliotek och grundskolebibliotek. Vi bör då också ha i åtanke att enligt KUR:s statistik (Skolbiblioteken 1999), s.5 och s. 8 var det bara 44 % av eleverna på grundskolan mot 92 % av gymnasieeleverna som har tillgång till ett bemannat bibliotek. *Det största antalet utannonserade tjänster fanns på de integrerade biblioteken, därefter följde gymnasiebiblioteken och grundskolebiblioteken. Kunskapslyftet genererade bibliotekarietjänster i några kommuner. I förhållande till antalet bemannade skolbibliotek var annonsaktiviteten betydligt större för gymnasieskolorna än för de övriga skolbibliotekstyperna.*

4.2 Beskrivning av tjänsterna i annonserna

Här återges slutsatser om de undersökta tjänsternas omfattning i timmar och deras varaktighet.

Hur många arbetsställen en viss tjänst har och tjänstens förvaltningstillhörighet kan i hög grad påverka bibliotekariens integrering i skolans vardagsarbete och dessa punkter har också undersökts. Därefter följer en redovisning av tjänsternas benämning eller titel.

4.2.1 Tjänstgöringsgrad och varaktighet

Undersökningen visar, glädjande nog, att de flesta utannonserade tjänster under 1997- 2001 var heltider och fasta tjänster. Tabell 10 visar tjänsternas fördelning på olika tjänstgöringsgrader. Heltidstjänsterna dominerade och har ökat sin andel under perioden från 59 % till 67 % av alla skolbibliotekstjänster. (Tabell 11). Trots att vi här rör oss i skolans värld är antalet uppehållstjänster lågt, totalt 11 stycken av de 367 undersökta tjänsterna. Genomgången av platsannonser visar också att de flesta utlysta tjänster är tillsvidareanställningar och att denna anställningsform också ökat under perioden. Andelen projektanställningar har minskat och andelen vikariat var ungefär densamma under de flesta av de studerade åren. (Tabell 12 och Tabell 13). *Andelen heltidstjänster har ökat liksom andelen tillsvidareanställningar. Projektanställningarna har minskat sedan 1997*

4.2.2 Antal arbetsställen

Enligt de undersökta platsannonserna har ca. hälften, 51%, av tjänsterna ett arbetsställe, ett bibliotek, att tjänstgöra på. Cirka en fjärdedel, 26 %, av bibliotekarierna måste arbeta på två eller flera ställen inom sin tjänst, med allt vad det innebär av att sätta sig in i olika skolors arbetssätt, olika kontaktpersoner och rutiner och möjligheter att komma in i arbetslaget. Här har jag inte räknat in de olika tjänsterna av konsulenttyp, såsom tjänster på skolbibliotekscentraler och länsbibliotek, där det ju ligger i tjänstens natur att vara ute på många olika håll. De omfattar 17 % av alla utannonserade tjänster. Tabell 14. Det finns också tjänster som organisatoriskt tillhör en skolbibliotekscentral men har arbetet fast förlagt till en enda skola. I en hel del av annonserna är det oklart hur mycket tid av tjänsten som egentligen handlar om arbete som direkt rör skolan verksamhet. Det är främst på de integrerade biblioteken som det är otydligt och som många olika verksamheter och arbetsuppgifter trängs in i tjänsten. Men även många annonser för tjänster som är förlagda i huvudsak till en grundskola eller en skolbibliotekscentral kan innehålla formuleringar om "informationspass på Hb och filial" eller "lördags- och kvällstjänstgöring på folkbiblioteket ingår". Det är naturligtvis ett sätt att skapa heltidstjänster men leder till väldig splittring i arbetet. Gymnasietjänsterna är betydligt mindre splittrade i detta hänseende. *Hälften av alla utannonserade skolbibliotekstjänster under 1997-2001 gäller arbete förlagt till ett bibliotek. En fjärdedel av bibliotekarierna måste fördela sin tid mellan två eller flera bibliotek. Tjänster av konsulenttyp obeaktade. Det är ofta otydligt hur mycket tid som tillfaller skolan. För att skapa heltidstjänster har man lagt in arbetsuppgifter, som inte direkt berör skolans verksamhet, och som förläggs till annat bibliotek, i tjänsterna.*

4.2.3 Förvaltningstillhörighet/ledaransvar

Någonting annat som kan vara avgörande för möjligheterna att kunna integrera sitt arbete som bibliotekarie med resten av skolans arbetslag, är förvaltningstillhörighet. Vem anställde bibliotekarien och fungerade som närmaste chef? Hur ofta hade bibliotekarien sitt dagliga arbete i en skola där chefen inte var hennes/hans chef? Ett sätt att försöka få en uppskattning om

detta kan vara att i annonserna se efter vem/vilken förvaltning som stod som kontaktperson/ansvarig för annonsen. Var det rektor eller bibliotekschef, eller hade man rent av tagit ett gemensamt ansvar? Resultatet av denna efterforsknings visar hur det förhållit sig för de olika skolbibliotekstyperna i tabellerna 15 A, B, C, och D under 1997 – 2001.

Tabell 16 visar helt klart att det var vanligare att rektor svarade för annonsen, när det gällde gymnasiebiblioteken än när det gällde någon annan typ av bibliotek. På grundskolan var andelen rektorer som tog ansvaret för rekrytering av bibliotekarie betydligt lägre. Skolförvaltningen svarade i en tredjedel av tjänsterna för rekrytering till skolbibliotekscentralerna. Förvånansvärt ofta verkade detta helt tillfalla kulturförvaltningens ansvar. Om vi lägger till annonser där de båda förvaltningarna eller rektor och bibliotekschef gemensamt svarade för rekryteringen, såg det bättre ut vad gäller rektors inblandning. Skillnaderna mellan de olika skolbibliotekstyperna kvarstod emellertid. Det var gymnasierektorerna som tog det tydligaste ledaransvaret för sina bibliotekarier och rektorerna vid skolor med integrerade bibliotek låg lågt. (Tabell 17) I annonsernas texter kan man utläsa att rektorer verkade vara mest engagerade i rekrytering till integrerade bibliotek, just i det skede när integration skedde och ny verksamhet byggdes upp. Vid tillsättningar på etablerade integrerade bibliotek verkade rektor inte lika aktiv. Detta bekräftar vad man kan läsa i skriften *Allas bibliotek*, (2001) som behandlar problem och möjligheter vid integrering av folk- och skolbibliotek. *Det var vanligast och tydligast att rektor var med och tog, delat eller eget, ansvar för rekrytering av bibliotekarie vid gymnasiebiblioteken. Så var fallet i 80 % av gymnasieannonserna. Grundskolans rektorer gjorde det inte det alls i samma utsträckning. Minst vanlig var rektors inblandning vid rekrytering till integrerade bibliotek. Men här kunde rektor vara aktiv just när integrering skedde och ny verksamhet skulle byggas upp.*

4.2.4 Benämning

Tabellerna 19 och 20 visar entydigt att den vanligaste benämningen på de utannonserade tjänsterna, var fortfarande rätt och slätt; bibliotekarie. Den sattes på tjänster på alla typer av skolbibliotek. Därnäst vanligast var titeln skolbibliotekarie, som också kunde gälla alla typer av bibliotek, men var vanligast på grundskolan. Därefter följde titeln gymnasiebibliotekarie, som också kan förekommer på integrerade bibliotek. Utbildningsbibliotekarie är en titel som dök upp i och med de nyinrättade tjänsterna i samband med satsningar på Kunskapslyftet. Konsulenttjänster har annonserats ut på alla nivåer som länskonsulent; som regionbibliotekarie och skolbibliotekskonsulent på kommunnivå och som konsulent på riksnivå. De mer nyskapade, fantasifulla benämningarna av typen mediapedagog, mediatekspedagog har inte slagit igenom utan utgjorde bara 1 % av alla utannonserade tjänster. *Undersökningen visar att den traditionella benämningen bibliotekarie med olika tillägg alltjämt var den klart vanligaste titeln på tjänster vid alla typer av skolbibliotek. Nyskapade titlar hade inte alls slagit igenom.*

4.3 Bilden av biblioteket i platsannonsernas texter

I detta studium av platsannonser verkade det främst vara rektorer på gymnasieskolan som utnyttjade annonsen till att presentera sin verksamhet på ett positivt sätt som bidrar till att göra den känd. I många annonser berättade man grundligt om sin skola och dess program och olika profileringar, inte så sällan upptog detta mer utrymme än beskrivningen av den lediga tjänsten. Det hänger förmodligen ihop med friskolornas utbredning och den ökande konkurrensen, även kommunala gymnasieskolor emellan. Det gäller att profilera sig och synas i konkurrensen om elever och kanske även i konkurrens om personal. Även

skolbiblioteken fick vara med som argument i dessa försök att framhäva den egna skolans förträfflighet. Åtminstone i dessa annonser, där det var bibliotekarierna som söktes. En hel del positiva formuleringar om bibliotekets roll alltså. Det ingår inte i denna undersökning att utforska huruvida ord och handling stämmer överens i detta hänseende, men det vore en intressant uppgift för någon hugad.

4.3.1 Bibliotekets roll

I tabellerna 21 och 22 redovisas hur skolbiblioteksverksamhet och bibliotekariens arbetsuppgifter vid de vanligaste bibliotekstyperna beskrevs utifrån vissa aspekter. I mer än en fjärdedel av de studerade annonserna beskrevs satsningar på skolbiblioteket eller anställandet av en bibliotekarie som en hävstång för skolutveckling. Några exempel på sådana formuleringar är: ”en möjlighet att utveckla skolans arbetssätt”, ”ett viktigt bidrag till skolans utveckling”, ”en viktig pedagogisk resurs i utvecklandet av nya arbetsmetoder”, ”ett sätt anpassa skolans arbete efter de krav som läroplan och skolplan ställer” (Tabell 21). Sådana, och liknande, formuleringar fanns i 27 % av annonserna. Det var i annonserna för tjänster på skolbibliotekscentralerna som de var vanligast förekommande. I nästan hälften av de annonserna fanns formuleringar om bibliotekets betydelse för skolans utveckling. För gymnasiet var motsvarande andel 38 %, för grundskolan 34 %. Minst vanligt var det i annonser för tjänster på integrerade bibliotek. Inte så heller förvånande med tanke på att de, förutom skolan, ska tillfredsställa många andra gruppers och verksamheters behov av biblioteksservice. Om vi tittar på förändringar under de fem studerade åren ser vi dock att de integrerade biblioteken kom på slutspurten i denna fråga. År 2001 innehöll en tredjedel av annonserna från integrerade bibliotek formuleringar om bibliotekets roll i skolans utveckling, mot bara en eller två under de föregående åren. Vad gäller de andra bibliotekstyperna var det jämnare fördelat över åren. *Tanken*

på skolbiblioteket hävstång för skolutveckling har börjat sprida sig bland rektorer och skolchefer, Det märktes mest annonser från skolbibliotekscentraler och än så länge minst i annonser rörande integrerade bibliotek.

4.3.2 Personalsatsningar

Det framkommer i denna undersökning att i 24 % av annonserna för gymnasiebibliotek så efterfrågades en ”andre bibliotekarie”, d.v.s. det fanns redan en kollega (i något fall fler på skolan) eller man anställde två bibliotekarierna på en gång till samma skola. För grundskolans bibliotek gäller att det redan fanns kollega på 2,5 % av biblioteken i annonserna. (Tabell 21 och 22)

I en skola där biblioteket får en större roll får bibliotekarien allt mer att göra och till slut räcker hon/han inte längre till. Ett av problemen som lyftes fram från bibliotekariehåll i rapporten Exploderar gymnasiebiblioteket (Hedenström, 1997) var just bristen på kolleger. En bibliotekarie uttryckte det så här:

”Det som skulle lyfta vårt bibliotek vore en kollega till mig. Att bolla emot, att frigöra tid för planering, mer samarbete med lärarna”

(s. 6)

I samma undersökning framkom emellertid att personalfrågan var högt prioriterad hos bibliotekarierna men låg långt ner på rektors lista över förändringsbehov (s. 28). *Kanske håller något på att hända här! Det sker glädjande personalsatsningar på gymnasieskolor, i*

24 % av de annonserna framgick det att det redan fanns en bibliotekarie på skolan och att man nu anställde ytterligare en (eller två). Man inser att det är bibliotekariekompetensen man behöver.

4.3.3 Lokalsatsningar

Det är också uppmuntrande att det enligt de studerade annonserna, skedde satsningar i form av nybyggnation av skolbibliotek, ombyggnader, flyttningar till mer funktionella lokaler och omfattande renoveringar för att ”anpassa biblioteket till skolans behov av förändrade arbetsmetoder” som det formulerades i en annons. Sammanlagt 57 annonser, 16 %, berättade om sådana, nyligen genomförda eller planerade, åtgärder. Ibland beskrivs de som anledningen till att annonsera efter bibliotekarie. Aktiviteten var störst vad gäller gymnasieskolan, 21% av gymnasiebiblioteken i våra annonser har fått nya eller upprustade, utvidgade lokaler de senaste fem åren. För grundskolan var siffran 19 % och för de integrerade biblioteken 16 %. (Tabell 21 och 22) I vissa fall handlade det om uppbyggnad av helt nya verksamheter men ofta är det en anpassning, utökning av befintliga bibliotek eller bokrum. *Rektorer och skolledning har på flera håll börjat förstå att det krävs satsningar på nya eller förbättrade bibliotekslokaler, för att anpassa sig till skolans förändrade arbetssätt.*

4.3.3 Rektors ansvar

Som vi har sett tidigare, i avsnitt 4.2.3 Förvaltningstillhörighet, var det vanligast att rektor var med och tog ansvar vid rekrytering när det gällde gymnasiebiblioteken och att rektors inblandning har ökat. Tabell 15– 18. Vi kan se detta som en annan aspekt av synen på bibliotekets roll i skolan. Här kommer vi in på frågan om biblioteket är en del av skolans kärnverksamhet, eller någonting lite vid sidan om. Om biblioteket är av stor betydelse för skolans pedagogiska arbete och utveckling så borde det vara den pedagogiskt ansvarige, rektor/skolledning, som rekryterar och anställer sin bibliotekarie med stor omsorg. Så var emellertid inte alltid fallet. I många kommuner tillsätts skolbibliotekarier av bibliotekschef eller motsvarande. I många kommuner hör de också organisatoriskt till en annan förvaltning än resten av skolans personal. *Rektors ledaransvar för bibliotekspersonalen var betydligt tydligare vid gymnasiebiblioteken än vid övriga skolbibliotekstyper Dock ökade rektors inblandning vid rekrytering överlag i de annonser som undersökts från 1997 till år 2001.*

4.4 Bilden av bibliotekarien i platsannonsernas texter

Undersökningen visar att 35 % av skolbiblioteksannonserna ville att bibliotekarien skulle handleda elever och lärare i informationssökning samt stå för fortbildning av lärarpersonal. Följdriktigt började också bibliotekariearbetet beskrivas i termer av ett pedagogiskt arbete år 2001 i 6 % av annonserna. En fjärdedel av de undersökta annonserna ville att bibliotekarien skulle ägna sig åt lässtimulerande arbete och, från 1999, åt språkutvecklingsarbete. Det är främst en uppgift för bibliotekarier på grundskolebibliotek och integrerade bibliotek medan gymnasiebibliotekarierna i största utsträckning, enligt annonserna, skulle ägna sig åt handledning i informationssökning. Termen lässtimulans verkar börja ersätta det gamla läsfrämjande, som dock fortfarande var mer vanlig i de integrerade bibliotekens annonser. (Tabell 21 och 22)

Det är inte lätt att utifrån de undersökta platsannonsernas texter få någon klar bild av skolbibliotekariens arbetsuppgifter, som verkligen är mångfacetterade och spänner över hela det spektrum av arbetsuppgifter, som förekommer på ett bibliotek. Det är ju i många fall ett

ensamarbete och alla uppgifter måste utföras för att verksamheten ska fungera. Detta kommer inte ofta fram i annonserna. Jag har bara hittat 23 annonser (9 %) som någorlunda beskrev bredden i arbetsuppgifterna. Vanligast var att man skrev att tjänsten innebär ”ansvar för skolbiblioteksverksamheten vid...” utan att gå in på innehållet. I dessa 45 % av annonserna blev det i alla fall tydligt att skolbiblioteksarbetet oftast handlar om att ansvara för en egen verksamhet. De tämligen intetsägande uttrycken ”sedvanliga bibliotekarieuppgifter” och ”service till lärare och elever” förekom lyckligtvis bara i 12 % respektive 5 % av de undersökta skolbiblioteksannonserna. (Tabell 21 och 22) *Något mer än en tredjedel av de undersökta annonserna beskrev bibliotekariens arbetsuppgifter som handledning av elever och lärare i informationssökning och fortbildning för lärarpersonal. Från år 2001 har man också följdriktigt börjat beskriva bibliotekariearbetet i termer av pedagogiskt arbete. Annonserna beskrev knappast bredden i bibliotekariearbetet men i nästan hälften framkom att bibliotekariens arbete faktiskt innebär ansvar för en egen verksamhet.*

4.4.1 Utbildningskrav

Undersökningen visar att allt som allt krävdes bibliotekarieutbildning eller examen i biblioteks- och informationsvetenskap i 98 % av skolbiblioteksannonserna. Tabell 22. För 93 % av de utannonserade tjänsterna krävdes bibliotekarieutbildning, BHS eller motsvarande. I en liten andel av annonserna önskade man dessutom att de sökande hade en annan akademisk examen. Det är överraskande att arbetsgivarna inte upptäckt att biblioteksutbildning numeras på magisternivå, endast fyra annonser, krävde magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap. De annonserna dök inte upp förrän två sista åren i undersökningen och de första magistrarna utexaminerades 1995 (enligt uppgift från BHS). Men det kanske börjar slå igenom så smått hos arbetsgivarna. Trots att det alltmer talas om bibliotekets pedagogiska roll i annonserna, är det lika få som kräver en lärarutbildning förutom bibliotekarieutbildning. Däremot efterfrågas allt oftare ”pedagogisk förmåga”, ”pedagogiskt intresse”. Tillsammans med ”datorvana”, ”intresse för IT”, ”kunskaper om modern teknik” är det de vanligaste önskemålen bland kraven på särskilda ämneskunskaper. *Det rådde i det undersökta materialet inga tvivel om att en skolbibliotekarie är en person med bibliotekarieutbildning, Magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap har inte slagit igenom som krav från arbetsgivarnas sida. Lärarutbildning efterfrågas knappast för dessa tjänster på skolbibliotek.*

4.4.2 Särskilda ämneskunskaper

De vanligaste efterfrågade ämneskunskaperna redovisas i tabell 24. Allra vanligast var att man efterfrågar IT-kunskaper, datorvana, intresse för IT. Det gjorde man i 55 % av de studerade annonserna. Därefter kom pedagogisk förmåga, 22 %, och kunskaper i barn- och ungdomslitteratur, 14 %. Kunskaper om läsutvecklingsmetoder och språkutveckling började efterfrågas 1999 men bara i 2 % av samtliga annonser. Det var liten efterfrågan på språkkunskaper, och till två av de tjänsterna var det kunskaper i teckenspråk som önskades. Vi ska titta närmare på kraven på IT-kunskaper och pedagogisk förmåga.

Goda IT-kunskaper efterfrågades i över hälften av annonserna. Bland de annonserna kunde man se en kraftig ökning i betoningen på kunskaper i tillämpningen informationssökning från 12 % 1997 till över hälften av dem som efterfrågade IT-kunskaper år 2001. Tabell 25. Jag har inte hittat någon annons som betonade tekniska kunskaper vad gäller datorer. Bara i 7 annonser (3 %) av dem som kräver datorkunskaper efterfrågas tydligt någon formell utbildning vad

gäller informationsteknik. Det är något vanligare att man önskar kunskaper om ett visst biblioteksdatasystem än om datorn som pedagogiskt hjälpmedel.

Däremot har pedagogisk förmåga, pedagogiska kunskaper efterfrågats i allt högre grad, det syns en tydlig ökning under perioden. (Tabell 26). *Bland särskilda ämneskunskaper som efterfrågas är det nya att IT-kunskaper, pedagogisk förmåga och det gamla att kunskaper i barn och ungdomslitteratur efterfrågas oftast i annonserna. Kanske har man börjat komma på en bra användning för skolans datorer; bland olika tillämpningar av IT-kunskaper var det nämligen kraven på kunskaper i informationssökning som ökade kraftigt under perioden. Alltfler rektorer i annonserna räknade med bibliotekarierna som en pedagogisk resurs och kräver sådana förmågor, dock som vi sett tidigare utan att fråga efter lärare.*

4.4.3 Erfarenhet

Tabell 27 visar vilka krav som fanns på olika typer av erfarenhet i de undersökta skolbiblioteksannonserna. En tredjedel av arbetsgivarna ville ha erfarna skolbibliotekarier, och deras andel har ökat stadigt sedan 1997. (Tabell 28) Nio procent av arbetsgivarna i annonserna nöjde sig med att efterfråga allmän bibliotekserfarenhet. Ospecificerat arbete med barn- och ungdom räknades som merit i 8 % av annonserna. Lärarerfarenhet efterfrågades bara i ett enda fall under 1997 och sedan inte mer efter det. Däremot efterfrågades erfarenhet av ”pedagogiskt biblioteksarbete” eller arbete efter viss metod som PBI/PBL, i tre procent av annonserna. I något färre annonser sökte man bibliotekarier med erfarenhet av språkutvecklingsarbete och lässtimulering. *Alltfler arbetsgivare insåg att det finns skillnader mellan arbete på folkbibliotek och skolbibliotek och kräver erfarenhet av skolbiblioteksarbete*

4.4.4 Personliga egenskaper

Att i en undersökning ge sig in på att beskriva efterfrågade personliga egenskaper hos de sökande är naturligtvis vanskligt. Sådana begrepp som initiativrik, kontaktförmåga, eldsjäl kan vara väldigt subjektiva omdömen. Det är ändå intressant att ta med dessa krav eftersom de speglar en rådande tidsanda. Här är annonserna väldigt olika och svävar ut i mer eller mindre grad. Vissa staplar 6 – 7 uttryck ovanpå varandra, vi ska titta på några exempel som inte alls är extrema:

En arbetsgivare i västsverige vill att bibliotekarien ska ha alla följande goda egenskaper: positiv, flexibel och utåtriktad, kunna hålla många bollar i luften, ha god samarbetsförmåga i kombination med självständighet och initiativförmåga. Dessutom läggs stor vikt vid personlig lämplighet.

En rektor i norra Sverige har något luddiga önskemål om en bibliotekarie med dokumenterad samarbetsförmåga och som ser skolan som en möjlighet och skolans elever och lärare som en resurs.

Undrar vad det senare kan betyda?

Tabell 29 visar att de personliga egenskaper som efterfrågades mest hos bibliotekarien var sådana som mer speglar tidsandan än yrkeskraven, de förekommer i annonser över hela arbetsmarknaden (Beertema, 2001). Egenskaper som utåtriktad, kontaktbenägenhet, samarbetsförmåga ligger högst och förekom i 68 % av skolbiblioteksannonserna. Därnäst vanligast var självständighet och initiativrikedom. Bland egenskaper som mer hänger samman med yrket var förmåga till god kontakt med barn och ungdom den vanligaste. Medan åtta procent

av bibliotekarierna skulle vara metodiska, strukturerade och uthålliga skulle fyra procent hellre sprida entusiasm, inspiration och vara eldsjälar i största allmänhet. Det blir då befriande att läsa att 11 % av arbetsgivarna inte angav några särskilda önskvärda egenskaper utan litade till sin egen förmåga att avgöra de sökandes lämplighet vid intervjutillfället.

I tre procent av annonserna fördes ett allmänt resonemang om könsfördelningen bland de redan anställda och i 6 % av annonserna sades rent ut att manliga sökande önskades. Det är ändå en överraskande låg siffra med tanke på att andelen kvinnor förmodligen fortfarande är högre bland skolbibliotekarierna än inom biblioteksvärlden som helhet, den var det i alla fall 1985 (Nättorp, 1987). I en procent av annonserna oroade man sig över den höga medelåldern bland sin personal och såg helst yngre sökande. År 2001 dök de första annonserna, 3 st., upp som påpekade fördelarna med etnisk mångfald i personalgruppen. *De flesta kraven på personliga egenskaper hos bibliotekarierna var inte yrkesspecifika utan snarare tidstypiska. Inom detta område av biblioteksvärlden är den kvinnliga dominansen med största sannolikhet större än inom andra områden, vilket borde motivera större efterfrågan på manliga sökande just för dessa arbetsuppgifter, än vad som var fallet i de studerade annonserna.*

4.5 Skolbibliotekstjänster i BIBLIST

Genomgången av arkiven för sändlistan BIBLIST 1997 – 2001 visar att totalt 723 lediga tjänster tillkännagavs i denna lista under perioden. Av dem rörde åtta procent skolbibliotekstjänster. (Tabell 30) 44 % av skolbiblioteksannonserna hade inte varit med i DIK-forum. Annonserna i BIBLIST såg väldigt olika ut, även om de flesta var regelrätta platsannonser. Man hade helt enkelt lagt ut en kopia av den annonstext som skickats till arbetsförmedling och DIK-forum. Andra, särskilt de som rörde kortare vikariat, var bara små notiser i BIBLIST och vissa var inte mer än en hänvisning till kommunens webbplats eller till arbetsförmedlingens Platsbanken. I en del fall var informationen om lediga tjänster utskickad av den bibliotekarien som själv behövde en vikarie eller efterträdare, inte av någon överordnad. (Detta verkar, vid en snabb blick, emellertid bara gälla skolbibliotekstjänsterna, ej de övriga i sändlistan.) Av de 27 skolbiblioteksannonser som inte förekommit i DIK-forum gällde 14 stycken vikariat eller projekt kortare än ett år. En tjänst utannonserades som ett ALU-projekt och 12 var tillsvidareanställningar. Här fanns framförallt annonser för tjänster vid gymnasiebibliotek, men också några från skolbibliotekscentraler och integrerade bibliotek. Endast få tjänster vid grundskolebibliotek dök upp i denna lista, som framförallt är ett forum för information från bibliotekarie till bibliotekarie. Bland gymnasietjänsterna dök ytterligare en friskola upp förutom de två vi sett i DIK-forums annonser. *Gymnasiebibliotekarierna har tagit sig in på högskolevärldens sändlista. Tillkännagivanden om lediga skolbibliotekstjänster har börjat dyka upp även här. Andelen av dessa ökar allteftersom mängden meddelanden om lediga tjänster totalt ökar. 44 % av skolbibliotekstjänsterna har inte förekommit i DIK-forum under motsvarande period. Hälften av dessa handlar om vikariat och projektanställningar kortare än ett år men de övriga är fasta tjänster.*

4.6 Några nyckelord i skolbiblioteksdiskussionen och deras förekomst i annonserna

Till slut har jag, för nöjes skull, valt ut 12 nyckelord, som brukar förekomma i skolbiblioteksdiskussionen på konferenser och seminarier, och som dykt upp i de studerade annonserna. Jag har noterat deras första uppträdande och frekvens i annonserna under de fem åren 1997 – 2001.

Omstedt, Britt
Bilderna av skolbiblioteket och skolbibliotekarien i platsannonser 1997 - 2001

Uttrycket **samverkan skola/bibliotek** finns med från 1997 och uppträder 21 gånger, oftast i annonser för integrerade bibliotek.

Beteckningen **infotek** eller **mediatek** för biblioteket finns redan 1997 men förekommer något överraskande endast 6 gånger och inte i samband med integrerade bibliotek.

Lärcentrum dyker upp 1998 och förekommer sedan tre gånger.

Kunskapande finns med från 1997 och förekommer 3 gånger.

Uttrycken **PBL/PBI**, **undersökande arbetssätt**, **elevaktiva arbetssätt** finns med från början i denna undersökning, 1997, och verkar nästan vara etablerade med 43 förekomster, vanligast i gymnasieannonserna (20 ggr.).

Språkutveckling börjar det talas om 1999 och det förekommer i 9 annonser, ingen av dem från gymnasiet.

Lässtimulans finns med från 1997 och förekommer 15 gånger, oftast på grundskolebiblioteken. Det gamla **läsfrämjande** verkar vanligast på integrerade bibliotek.

Källkritik dyker upp först år 2000 och förekommer fem gånger under 2000 – 2001.

Slutligen **informationskompetens** som också dyker upp år 2000 och förekommer 2 gånger och **informationsförsörjning** som bara finns med en gång, i en annons från 1999.

Av denna lilla övning kan man lugnt dra slutsatsen att annonstextförfattare var betydligt mer konservativa och återhållsamma i ordval och formuleringar än vad föredragshållare och debattörer var.

5. Sammanfattning och slutsatser

Detta arbetes syfte har varit att undersöka hur det förhåller sig med antalet skolbibliotekarietjänster, synen på skolbibliotekets roll och skolbibliotekariens roll såsom det visar sig i platsannonser 1997-2001. Annonser för skolbibliotekarier ur DIK-forum jämfördes på en rad olika punkter. Från BIBLIST noterades antalet annonser år för år samt om det var någon särskild typ av annonser som dök upp där.

Undersökningen visar att antalet skolbibliotekstjänster har ökat under 1997 – 2001. Likaså att skolbibliotekstjänsterna andel av alla utannonserade bibliotekarietjänster har ökat. De uppgick 2001 till en tredjedel av de utannonserade tjänsterna.

Heltidstjänster och fasta tjänster har ökat i annonserna medan projektanställningarna har minskat i andel.

Endast 15 % av Sveriges kommuner har sökt skolbibliotekarier under perioden. Kommuner med 15 000 – 30 000 invånare stod för den största andelen. Denna undersökning visar att satsningar har fördelats ganska jämt geografiskt över landet med en viss koncentration till smålandslänen. Till de tio län med mest aktivitet i relation till antalet skolor hör också två norrlandslän samt Skåne.

Undersökningen av fördelning på skolbibliotekstyp visade att största antalet utlysta tjänster funnits på integrerade folk- och skolbibliotek och på gymnasiebibliotek. Några kommuner har

lyckats få till stånd bibliotekarietjänster i samband med Kunskapslyftet. Annonser från friskolor förekom bara annonserat tre gånger under de fem undersökta åren.

Rektors engagemang vid rekrytering har varit betydligt vanligare vad gäller gymnasiebiblioteken än övriga bibliotekstyper.

Den vanligaste benämningen på bibliotekarien är fortfarande just bibliotekarie, fantasifulla nyskapelser som mediatekspedagog har inte slagit igenom.

I drygt en fjärdedel av de undersökta annonserna beskrevs skolbiblioteken som en hävstång för skolutvecklingen. Det var vanligast när det gäller tjänster på skolbibliotekscentraler och minst vanligt på integrerade bibliotek.

Bredden i skolbibliotekariens arbetsuppgifter har knappast kommit knappast fram i annonstexterna. En tredjedel av annonserna betonade handledning vid informationsökning för elever och lärare, samt fortbildning av lärarpersonal. En fjärdedel av annonserna betonade det lässtimulerande arbetet.

År 2001 började bibliotekariearbetet beskrivas i termer av pedagogiskt arbete.

Det har skett en del glädjande satsningar på personal på gymnasiebiblioteken. I 24 % av gymnasieannonserna framgick det att det redan fanns en bibliotekarie på skolan.

Det har också satsats en del på bibliotekslokaler för att anpassa sig till skolans nya arbetssätt; 16 % av annonserna innehåller sådana formuleringar som tyder på det.

Det rådde det inga tvivel om att en skolbibliotekarie är en person med bibliotekarieutbildning. Bibliotekarieutbildning efterfrågades i 98 % av annonserna. Endast 1 % efterfrågade dessutom lärarutbildning. Magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap har inte slagit igenom som krav från arbetsgivarnas sida i de studerade skolbiblioteksannonserna. Mer än hälften av annonserna efterfrågade IT-kunskaper och betoningen på informationsökning har ökat kraftigt under perioden. Efterfrågan på pedagogisk kunskap eller förmåga har också ökat.

Allt fler skolor ville ha bibliotekarier med tidigare erfarenhet av skolbiblioteksarbete med sig i bagaget.

De flesta kraven på personliga egenskaper var icke-yrkesspecifika, utan snarare tidstypiska. Alltså skulle bibliotekarien vara kontaktbenägen, samarbetsvillig, flexibel och självständig. I endast 6 % av annonserna önskades uttryckligen manliga sökande, 1 % såg gärna yngre sökande och från 2001 började formuleringar om etnisk mångfald i personalgruppen dyka upp.

Avslutningsvis innehåller denna undersökning också en liten genomgång av signalord hämtade ur skolbiblioteksdiskussionen från de senaste åren. Annonsförfattarna visar sig här, föga överraskande, vara mer konservativa och återhållsamma i ordval och formuleringar än debattörer och föreläsare.

6. Tack

Stort tack till Karin Nörby, chefredaktör för tidningen DIK-forum, för möjligheter till kopiering.

7. Källor och referenser

Tryckta källor

Allas bibliotek: en idébok om att integrera bibliotek. Stockholm: Statens skolverk, Stockholm: Statens kulturråd, 2001

Almerud, P (1997) Skolbibliotek som arbetssätt. Stockholm: Svenska kommunförbundet

Beertema, I (2001) Från fyrkant till amöba. Svenska Dagbladet Näringsliv, 2001-09-17, s. 12-13

Carlsson, P (1996) Bibliotekariernas arbetsmarknad 1975 – 1995: en granskning av 2170 platsannonser (Småtryck från Valfrid; 14), Borås: Publiceringsföreningen Valfrid

Ge rum för språket! Ett utvecklingsprojekt för skolbiblioteken och skolans kreativa språkmiljö. Stockholm: Statens skolverk, 2000

Hedenström, S (1997) Exploderar gymnasiebiblioteken? : en rapport om gymnasiebibliotekens resurser, integration i undervisningen och förändringsbehov. Stockholm: Sveriges allmänna biblioteksörening

Nationella kvalitetsgranskningar 1998 : (aktuella områden: Rektor som styrfunktion i en decentraliserad skolorganisation. (Skolverkets rapport 160) Stockholm: Statens skolverk, 1999

Nättorp, B (1987) Undersökning av bibliotekariernas arbetsmarknad. Stockholm: DFI, Borås: Högskolan,

Omstedt, B (1997) Skolbibliotek: vem bryr sig? : en undersökning av 14 organisationers syn på skolbiblioteken under 1995. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid institutionen Bibliotekshögskolan; 1997:9), Borås: Högskolan,

Skolbiblioteken 1999. (Kulturen i siffror; 2001:2) Stockholm: Statens kulturråd, 2001

Skolbiblioteken i Sverige: kartläggning, analys och probleminventering. (Rapport från Statens kulturråd; 1999:1), Stockholm: Statens kulturråd, 1999

Svala, C (2000) BIBLIST: en lis(t)a för själen? : en undersökning om hur den svenska sändlistan BIBLIST användes under åren 1996 – 1999. (Kandidatuppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid institutionen för ABM, estetik och kulturstudier; 2000:71) Uppsala: Universitetet, 2000

Icke tryckta källor

<http://segate.sunet.se/cgi-bin/wa?A0=biblist>